

PROBLÉMY SÚČASNEJ JUHOSLOVANSKEJ SOCIOLÓGIE *

JOŽE GORIČAR, Juhoslávia

V tomto informatívnom prehľade oboznámime čitateľa:
 s niektorými teoretickými otázkami sociologickej vedy v Juhoslávii,
 s organizáciou výučby sociológie na univerzitách a s organizáciou empirického sociologického výskumu a konečne
 s niektorými výsledkami doterajších sociologických výskumov ako aj s pracovnými plánmi v tejto viedkovej oblasti.

Sociologická veda v Juhoslávii — jej teoretická aj empirická časť — rozvíja sa už niekoľko rokov pomerne dynamicky. Na jednej strane má sociológia s oboma svojimi komponentmi už dosť pozoruhodnú tradíciu na juhoslovanských univerzitách. Napríklad na právnickej fakulte záhrebskej univerzity existovala už na začiatku nášho storočia katedra sociológie a sociológia bola v štúdijskom pláne fakulty. Medzi dvoma vojnami pôsobila v Belehrade odborná sociologická spoločnosť, ktorá vydávala dokonca aj svoj časopis *Sociološki pregled* (Sociologický prehľad). Vyšlo síce iba niekoľko čísel tohto časopisu, avšak bez ohľadu na to patrí mu významná úloha ako organizátorovi a propagátorovi vedeckého sociologického myslenia vo vtedajšej Juhoslávii. Členovia uvedenej sociologickej spoločnosti, zároveň najaktívnejší autori prác uverejnených v Sociologickom prehľade, boli zväčša učiteľmi na právnickej a filozofickej fakulte belehradskej univerzity a zastupovali vo svojich vedeckých prácach tri dosť rozličné smery vo vtedajšej spoločenskej vede. Všetci boli pod väčším-menším vplyvom význačného srbského etnológa a antropogeografa Jovana Cvijiča, ktorý bol orientovaný celkove pozitivisticky s výrazným sklonom k agrárnej, roľníckej romantike. Ďalej na okruh vedcov, o ktorých je reč, mala dosť silný vplyv aj Durkheimova sociologická škola. A konečne, mnohí príslušníci tohto vedeckého kruhu boli pod silným vplyvom marxistického vedeckého myslenia.

Čo sa týka situácie v Slovinsku medzi dvoma vojnami, treba pre zaujímavosť uviesť, že sa tu sociológia prednášala na teologickej fakulte lublanskej univerzity. Okrem tomisťickej a neotomistickej filozofie bol jej teoretickým základom univerzalizmus profesora viedenskej univerzity Othmara Spanna. Uvedený teoretický smer v sociológii týchto čias bol, ako je známe, klerikálnou reakciou na marxistické vedecké myslenie v sociológii, a preto nie div, že ho prijali oficiálne politické ideológie niektorých totalitných, fašistických hnutí nedávnej minulosti.

Ku koncu obdobia, o ktorom je reč, t. j. v desaťročí 1930 až 1940 stále sa zväčšuje

* Táto informácia je upraveným textom prednášky, ktorú dr. Jože Goričar, profesor lublanskej univerzity, predniesol na stretnutí so slovenskými sociologickými pracovníkmi v Bratislave v máji 1965.

vplyv juhoslovanských marxistov vo verejnom živote, a to nielen pre ich bezprostrednú politickú a organizačnú aktivitu, ale aj pre ich vedeckú činnosť v oblasti spoločenských vied. V tomto období vychádza hojne kníh, brožúr a článkov, ktoré sa vedecky veľmi seriózne zaoberajú mnohými pálčivými otázkami vo vtedajšej Juhoslávii a vo svete. Sú to najmä tieto otázky: prenikanie cudzieho kapitálu do juhoslovanského hospodárstva, národnostná otázka v Juhoslávii, procesy fašizácie politického života v krajine, agrárna otázka, životné podmienky priemyselných robotníkov, ako aj mnohé otázky školstva, literatúry, divadla, výtvarného umenia a pod. Značná časť týchto prác predstavuje výsledky veľmi seriózneho bádateľského úsilia v uvedených oblastiach.

Bezprostredne po druhej svetovej vojne a oslobodení krajiny sociológia v Juhoslávii neexistovala ako univerzitná disciplína ani reálne, ani formálne. Pausálne sa totiž myslelo, že v jej prípade ide o určitú „buržoáznú vedu“ a že treba dávať do úvodzoviek aj jej názov, ak sa vôbec o nej hovorí alebo píše. Ani na jednej univerzite v krajine sociológia nebola fakultným štúdiným predmetom, na všetkých fakultách prednášal sa jeden jediný predmet pod názvom „základy marxizmu-leninizmu“. Veľká väčšina študentov, ba aj mnohí univerzitní učitelia nebrali tento predmet vážne, považovali ho viac-menej za oficiálnu stránicku dogmatiku.

Táto situácia, ktorá neprispievala v žiadnom prípade k afirmácii marxistického vedeckého myslenia, ale naopak, veľmi znížila jeho význam a dôležitosť v spoločenských vedách, netrvala našťastie dlho. K zmenám začalo prichádzať v päťdesiatom roku. Tieto zmeny za súčasného pôsobenia určitých objektívnych faktorov priviedli k stavu, ktorý sa dnes vyznačuje dynamickým rozvojom marxistického vedeckého myslenia a afirmáciou marxistickej sociológie v Juhoslávii. Pod spomínanými objektívnymi činiteľmi máme na mysli najmä:

Situácia, v ktorej sa ocitla spoločenská veda v Juhoslávii roku 1948, t. j. pred útokom Informačného byra na našu krajinu, imperatívne vyžadovala, aby sa teoretické tézy rezolúcie Informačného byra konfrontovali s originálnym myslením klasikov marxizmu-leninizmu.

Táto situácia ďalej vyžadovala, aby sa myslenie klasikov konfrontovalo s ekonomickým, politickým a sociálnym stavom v krajine, ako aj so situáciou vo svete.

Uvedené dva faktory vyvolali v našich spoločenských vedách základný obrat a stoja pri začiatku opätovného oživovania rozvoja sociológie v Juhoslávii.

Avšak obrat v našich spoločenských vedách, ako aj v sociológii nebol zapríčinený iba vonkajším podnetom z roku 1948. K nemu viedla aj naša vlastná koncepcia o socializme a o cestách jeho realizácie. Ani počas vojny a revolúcie, ani po oslobodení sa totiž u nás nemyslelo, že existujú akékoľvek všeobecne platné a záväzné modely socialistickej revolúcie a výstavby socializmu. Nutnosť vlastnej cesty k socializmu, ktorú imperatívne nanucujú existujúce historické, ekonomické, politické a kultúrne podmienky krajiny, priviedla k tomu, že sa po vojne pomerne rýchlo začala pociťovať veľká potreba empirického sociologického výskumu v najrozličnejších oblastiach nášho spoločenského života. Prejavovala sa potreba začať napr. s výskumom sociálnej štruktúry juhoslovanského obyvateľstva, jeho profesionálnej mobility, migrácie obyvateľstva, ku ktorým prišlo v dôsledku urýchleného priemyselného rozvoja krajiny, procesov adaptácie a asimilácie migrantov v priemyselných a urbánnych prostrediach atď. To sú teda hlavné faktory, ktoré relatívne rýchlo po oslobodení prebudili v Juhoslávii pomerne živý záujem tak o teoretickú, ako aj empirickú výskumnú prácu v oblasti sociologickej vedy.

Ako jeden z bezprostredných teoretických dôsledkov tohto diania vynoril sa vtedy u nás problém, ktorý sa nám dnes javí ako príliš bezvýznamný, dokonca i trochu scholastický, avšak ktorý nás v tomto období oberal o mnoho energie a času. Išlo totiž

o otázku totožnosti alebo netotožnosti historického materializmu a všeobecnej marxistickej sociológie. V ostrých diskusiách a polemikách zrazili sa dve protikladné stanoviská v uvedenej otázke, z ktorých každé stanovisko malo svojich zapálených prívržencov. Jedna strana zastávala názor, že historický materializmus a všeobecnú sociológiu nemožno stotožňovať, lebo historický materializmus predstavuje v podstate určitú filozofiu o spoločnosti a všeobecná sociológia pozitívnu, v podstate empirickú vedu o spoločnosti a jej rozvoji, hoci je ako veda najvšeobecnejšej povahy. Tí, ktorí obhajovali toto stanovisko, boli pod určitým vplyvom bulharského filozofa Todora Pavlova. A skupina, ktorá bola proti takémuto riešeniu spornej otázky, odvolávala sa na Nikolaja Bucharina a jeho dielo *Historischer Materialismus, Lehrbuch der allgemeinen marxistischen Soziologie*.

Účastníci diskusie dospeli konečne k akémusi spoločnému poznaniu, že otázka, okolo ktorej sa tak dlho, tak prudko a horlivo diskutovalo, má predsa určitý scholastický nádych; že nie je totiž zvlášť dôležité, alebo dokonca rozhodujúce, či budeme historický materializmus považovať podľa klasifikácie vied za všeobecnú marxistickú sociológiu, alebo nie. Omnoho významnejšia je potreba a želanie začať v tejto oblasti serióznu vedeckovýskumnú prácu, zodpovedne začať s rozvíjaním marxistickej teórie o spoločnosti, a to v súlade so skutočným, reálnym dianím v spoločnosti. Na poznanie skutočného reálneho stavu v súčasných spoločnostiach potrebujeme empirický výskum.

Druhá otázka, ktorá vtedy taktiež rozvírila mnoho prachu, bola otázka o vzťahu medzi marxistickou a buržoáznu sociológiu. Hneď na začiatku tejto diskusie odmietli sme úzke dogmatické stanovisko, podľa ktorého by sa v buržoáznej sociológii mala vidieť iba najvulgárnejšia apogetika kapitalizmu, teda veda, ktorú ustanovili iba a jedine preto, aby ospravedlňovala a velebila kapitalizmus a aby podľa možnosti predĺžovala čas jeho historickej existencie. Sme totiž toho názoru, že sociológia je jednotná veda, resp. takou by mala byť ako vedecká disciplína. Táto jednota vyplýva z jej výskumného predmetu, ktorý je vo svojej objektívnej existencii jednotný, t. j. zo spoločnosti a jej najrozličnejších prejavov. Na druhej strane, jednotu sociológie ako vedy podmieňujú taktiež aj metódy a techniky výskumu, ktoré sa používajú v tejto oblasti vedeckej práce.

Napriek tomuto evidentnému faktu dnes nemôžeme hovoriť o skutočnej, existujúcej teoretickej a metodologickej jednote v súčasnej sociológii. Najvážnejšou a najďalekosiahlejšou prekážkou, ktorá znemožňuje takúto jednotu, je spoločenská, predovšetkým triedna podmienenosť myslenia vôbec a teoretického myslenia v oblasti spoločenských vied zvlášť. Táto podmienenosť myslenia, ktorá má svoje najsilnejšie korene vo vedomom alebo nevedomom stotožňovaní bádateľa s danými sociálnymi a politickými systémami, je objektívnym faktom, ktorý študuje zvláštne sociologické odvetvie, takzvaná sociológia poznania.

Ide teda o ideologizovanie spoločenskej vedy, ktoré vyplýva koniec koncov aj z faktu, že sú prostriedky pre vedeckovýskumnú prácu v podstate v rukách stredísk spoločenskej a dokonca aj politickej moci v súčasných spoločnostiach, čo platí rovnako pre súčasný kapitalistický i pre súčasný socialistický svet. Z takejto situácie ubiera sa vedec v buržoáznej spoločnosti — ak nie je marxistom — smerom k pozitívizmu a neutralizmu, čo je práve jednou z najdôležitejších črt empirických a teoretických snáh v buržoáznej sociológii. Marxistickí bádatelia nepotrebujú takýto útek k pozitívizmu a neutralizmu; vedome sa zasadujú o spoločensky pokrokové stanoviská a východiská vo svojej práci, čo je pre nich totožné s požiadavkou objektívneho vedeckého poznania spoločnosti a spoločenského diania.

Táto stručne načrtnutá situácia v súvislosti s ideologizovaním spoločenskej vedy je zároveň aj najdôležitejším dôvodom existencie dvoch veľkých smerov v súčasných spoloč-

čenských vedách a v sociológii zvlášť: marxistického a nemarxistického smeru. Tým sme, samozrejme, nepovedali, že by uvedené dva hlavné smery v súčasných spoločenských vedách mali byť jednotné vo svojom vnútri. Vnútri oboch smerov — tak marxistického, ako aj nemarxistického — existujú totiž ešte najrozličnejšie smery, školy, „podsmery“, o čom však nebudeme hovoriť pri tejto príležitosti. A konečne: táto situácia odráža svojím spôsobom aj existenciu dvoch veľkých spoločensko-ekonomických sústav v súčasnom svete, kapitalistickej a socialistickej spoločensko-ekonomickej sústavy.

Týmto sme vlastne chceli obrátiť pozornosť na poznatok, o ktorom môžeme tvrdiť, že prináleží najväčšiemu počtu juhoslovanských vedeckých pracovníkov nielen v sociológii, ale v spoločenských vedách vôbec: Takzvanú buržoaznu sociológiu nemôžeme jednoducho negovať a považovať za obyčajnú kopu pragmatických poloprávď. Ba čo viac považujeme za veľmi dôležité, že medzi oboma veľkými smermi v spoločenských vedách, medzi marxistickým a nemarxistickým smerom, existuje trvalá a veľmi silná komunikácia. Táto komunikácia musí byť — aspoň keď ide o marxistických vedcov — povahy dialektickej negácie, čo znamená, že marxistickí pracovníci v oblasti spoločenských vied majú poznať tak teóriu, ako aj metodológiu súčasnej buržoaznej sociológie, a to nielen preto, aby mohli k nej zaujať správne kritické stanoviská, ale aby vedeli tiež preberať jej pozitívne poznania a výsledky, využívať ich, ďalej rozvíjať a dopĺňať. K takejto dialektickej negácii buržoaznej sociológie by malo dôjsť dnes predovšetkým v oblasti metodológie a techniky empirického výskumu, ktoré — ako je známe — nemarxistická spoločenská veda dostala na veľmi vysoký stupeň.

Z druhej strany si máme uvedomiť aj to, že sa podobné procesy dialektickej negácie — vedome alebo nevedome — rozvíjali aj v opačnom smere, totiž v smere od marxistickej teórie o spoločnosti k nemarxistickej spoločenskej vede. Mená, ako sú napr. Max Weber, Karl Manheim, Robert Merton, Georges Gurvitch — aby sme spomenuli len niektoré z nich — svedčia o tomto smere spomínaných procesov. Zrejmý je totiž fakt, že určité prvky marxistického vedeckého myslenia prenikajú najmä v poslednom čase veľmi silne do oblasti nemarxistickej sociológie. Dobré je, že marxistickí sociológovia sledujú a študujú aj tieto procesy.

Aké je po tom všetkom naše stanovisko k marxizmu, resp. k vedeckému obsahu marxizmu? Vedecký obsah marxizmu považujeme za veľkú, priam gigantickú syntézu v oblasti spoločenských vied, syntézu, ktorú po klasikoch nikto nedosiahol, a tým menej prekonal. Marxizmus ako takáto syntéza otvára spoločenskej vede cesty k všeludským, humanistickým a revolučným hodnotám. Nedáva hotové recepty a šablóny pre priame riešenie konkrétnych spoločenských otázok, ale poskytuje bádatelovi veľmi významné teoretické a metodologické možnosti pre adekvátne poznanie spoločenského pohybu. Avšak možnosť nie je ešte skutočnosťou. Na to, aby sa veľké možnosti, ktoré marxistické vedecké myslenie poskytuje bádatelovi v oblasti spoločenských vied, premenili na skutočnosť, potrebné sú veľké vedomosti, úsilie a neúnavná práca. V súvislosti s týmito poznatkami diskutuje sa v juhoslovanských sociologických kruhoch v poslednom období o otázke praktického akčného dosahu poznatkov, ktoré sa získavajú pomocou empirického poznávania spoločenskej skutočnosti. V zásade ide o to, že výsledky empirických výskumov umožňujú — alebo by aspoň mali umožniť — cielavedomú, racionálnu spoločenskú akciu. Preto sa využíva otázka o vzťahu empirickým výskumom, resp. jeho výsledkami a spoločenskou praxou.

Odpoveď na takto postavenú otázku nemožno redukovať na viac-menej mechanické a bezprostredné prenášanie poznania spoločenských vied do spoločenskej praxe; problém je omnoho komplikovanejší. V podstate tu ide o dialektický vzťah medzi oboma oblasťami spoločenskej aktivity, vedeckej a spoločensko-praktickej alebo spoločensko-politickej:

zo spoločenskej praxe získava veda stále nový materiál o tejto praxi a nové podnety, z druhej strany poznatky spoločenských vied poskytujú praxi silnú podporu, keď odhaľujú pred ňou stále širšie obzory. Človek bude najúspešnejšie ovládať svoju vlastnú spoločenskú prax, keď sa prax a veda o nej budú pohybovať rovnakým krokom, čo je konečne veľmi starým, avšak dodnes nerealizovaným poznatkom.

Abý sa tento poznatok skutočne realizoval, treba, aby samy spoločenské vedy, resp. sami vedeckí pracovníci v tejto oblasti vynaložili aspoň tolko úsilia ako spoločenská prax a jej subjektívne sily. V tomto prípade ide predovšetkým o čo najsprávnejšiu odpoveď na túto otázku, ktorú sme si postavili, a to o odpoveď, ktorá by bola v maximálnom súlade so spomínaným poznatkom. Túto otázku by sme mohli formulovať — možno trochu strnule a dokonca aj vulgárne — i takto: Či je funkciou spoločenských vied, a teda aj empirických výskumov, aby poskytovali spoločenskej praxi už celkom hotové formuly, ktoré prax musí záväzne používať, ak chce byť úspešná a správna? Pozitívna odpoveď na takto nastolenú otázku by, samozrejme, bola chybná; svedčila by prinajmenej o tom, že ten, kto sa o ňu zasadzuje, stojí na „scientistickom“ stanovisku k spoločenskej praxi, teda na stanovisku, ktoré nemôže viesť k ničomu. Spoločenská prax vyžaduje takrečeno permanentné rozhodovanie v konkrétnych situáciách a spoločenská veda nemôže určovať ani obsah, ani formu takéhoto konkrétneho rozhodovania; ďalej, v spoločenskej praxi treba stále hodnotiť, kým spoločenská veda, ak chce zostať empirickou, nehodnotí — okrem roviny všeludských, humanistických a revolučných hodnôt, ktoré jej poskytuje marxizmus — ale nestranne zisťuje; spoločenská prax sa neustále stretáva s prítomnými, dnešnými situáciami, kým poznatky spoločenských vied vychádzajú z takých spoločenských substrátov, ktoré z aspektu spoločenskej akcie patria minulosti a konečne, v spoločenskej praxi treba mnohokrát rýchlo rozhodovať, ba aj improvizovať, zatiaľ čo sa vo vede neimprovizuje, ale sa trpezlivo báda a bojuje za vedecké riešenie problémov tým spôsobom, ktorý načrtáva metodológia a techniky empirického výskumu.

Malo by byť jasné, že spoločenská veda nikdy nemôže aktivistovi spoločenskej praxe odpovedať na otázku, aké by mali byť jeho konkrétne rozhodnutia. Tieto rozhodnutia sú totiž koniec koncov výsledkom merania, porovnávania, ba aj prinášania obete za konkrétnych, zvláštnych okolností. Avšak na druhej strane je celkom isté, že dôsledky takéhoto merania, porovnávania a obetovania budú o to významnejšie a adekvátnejšie spoločenskej realite, o čo viac bude aktivista spoločenskej praxe dbať na poznatky, ktoré mu poskytujú spoločenské vedy, teda aj patričné empirické výskumy v sociológii.

U nás sa mnoho hovorí a píše o tom, že naše spoločenské vedy vôbec a sociológia zvlášť zaostávajú za spoločenskou praxou. Tento fakt nemožno popierať, lebo je svojím spôsobom i objektívne podmienený tým (ako sme už uviedli), že spoločenské vedy skúmajú situácie, ktoré sú z hľadiska bežnej, prítomnej spoločenskej praxe už minulosťou. Ak sa pri tomto konštatovaní o spoločenských vedách myslí na toto, tak uvedené konštatovanie nehovorí o žiadnej juhoslovanskej zvláštnosti, lebo platí rovnako v hociktorom spoločenskom prostredí. Avšak konštatovanie o zaostávaní má ešte i určitú inú stránku. Ak sa totiž pomocou neho chce poukázať na fakt, že empirické výskumy nie sú zamerané na aktuálnu problematiku nášho spoločenského diania a že preto spoločenská prax nemôže využívať ich výsledky, treba túto kritiku pokladať za správnu.

Avšak súčasne treba zdôrazniť, že na výskumníkoch a výskumných ustanovizniach spočíva iba časť viny za takýto stav. Jej druhá časť spočíva na tých našich spoločenských pracovníkoch, ktorí by mali intenzívnejšie ako doteraz spolupracovať s výskumníkmi, najmä tak, že by poukazovali na problémy, s ktorými sa stretávajú vo svojej spoločenskej činnosti a ktoré považujú za aktuálne; časť tejto zodpovednosti spočíva i na tých, ktorí by mali viac ako doteraz vystupovať ako iniciátori empirických výskumov

a ich výsledky používať a verifikovať vo svojej spoločenskej práci. Iba harmonickou spolupracou výskumníkov a spoločenských pracovníkov môže sa stať bezpredmetnou zatiaľ ešte opodstatnená pripomienka a zaostávaní spoločenských vied za spoločenskou praxou.

To je v najvšeobecnejších črtách teoretická situácia v juhoslovanskej marxistickej sociológii, ako aj situácia v relácii: spoločenská veda — spoločenská prax. Aká je organizácia univerzitnej výučby sociológie v našej krajine?

Zatiaľ na filozofických fakultách troch juhoslovanských univerzít — belehradskej, záhrskej a lublanskej — existujú osobitné oddelenia pre sociológiu, na ktorých možno dosiahnuť diplom zo sociológie. Oddelenia sú však ešte veľmi mladé, najstaršie z nich je iba v piatom roku svojej existencie. Okrem toho všeobecná sociológia sa prednáša ako všeobecná teória spoločenských vied i na právnických a niektorých ekonomických fakultách v krajine, ako aj na všetkých oddeleniach filozofických fakúlt. Na ostatných nehumanistických (technických, lekárskejších) fakultách sa prednáša predmet „Úvod do spoločenských vied“, obsah ktorého je sociologický a politikologický (štátne a spoločenské zriadenie Socialistickej federatívnej republiky Juhoslávie), ďalej všeobecná sociológia a niektoré špeciálne sociológie (priemyselná sociológia, sociológia náboženstva, sociológia miestnych spoločenstiev, teória spoločenských štruktúr a pod.) prednášajú sa na všetkých vysokých školách politických vied ako aj na fakulte politických vied záhrskej univerzity.

Na sociologických oddeleniach filozofických fakúlt, ktoré sú zväčša materskými fakultami sociológie, prednášajú sa ako povinné predmety okrem všeobecnej sociológie ešte aj tieto: štatistika, metodológia, a techniky empirických výskumov, politická ekonómia, sociálna psychológia, demografia, dejiny spoločenských a sociologických doktrín a teórií, politické inštitúcie v súčasnom svete. A z takzvaných špeciálnych sociológií prednášajú sa nasledujúce: priemyselná sociológia, sociológia rodiny, urbánna a rurálna sociológia, sociológia náboženstva, sociológia kultúry a umenia.

Čo sa týka empirických sociologických výskumov, uskutočňujú sa v Juhoslávii predovšetkým v patričných vedeckovýskumných inštitúciách. Sú to najmä tieto inštitúcie: Ústav spoločenských vied v Belehrade, ktorý má okrem iných oddelení z oblasti spoločenských vied aj osobitné sociologické oddelenie; Ústav pre riadenie spoločnosti v Záhrebe, ktorý je špecializovanou vedeckovýskumnou inštitúciou pre otázky samosprávy. Ústav pre sociológiu a filozofiu pri lublanskej univerzite.

V poslednom období založili pri záhrskej univerzite osobitný sociologický ústav, ktorý je teraz vo fáze kádového a hmotného formovania. Okrem toho sa zakladajú ešte ďalšie sociologické výskumné inštitúcie pri univerzitách v Sarajeve a Skopli.

Najväčšia časť empirických sociologických výskumov orientovala sa na problémy, ktoré zainteresovaní výskumníci považovali za aktuálne. Tak pred niekoľkými rokmi sociologické oddelenie Ústavu spoločenských vied v Belehrade urobilo veľký výskum štruktúry a pohyblivosti (mobility) robotníckej triedy v Juhoslávii. Tento výskum, výsledky ktorého sa teraz postupne uverejňujú v publikáciách, poskytol niekoľko významných a užitočných poznatkov, ktoré sa týkajú najmä otázky integrácie a adaptácie robotníkov v urbánnych a priemyselných prostrediach a najmä tej časti robotníckej triedy, ktorá sa regrutuje zo zaostalých agrárnych prostredí našej krajiny. Výskum ukázal, že robotnícka samospráva v našich pracovných organizáciách patrí k najvýznamnejším integračným faktorom týchto robotníkov v nových spoločenských prostrediach. Robotníci, ktorí sú alebo boli členmi akéhokolvek samosprávneho orgánu, integrovali omnoho intenzívnejšie a adaptovali sa omnoho lepšie ako tí, ktorí nepracovali v samosprávnych orgánoch. Podobná črta v súvislosti s adaptáciou a integráciou v priemyselných a urbánnych prostrediach prejavila sa aj v relácii: nekvalifikovaní — kvalifikovaní robotníci.

V niektorých ďalších výskumoch študovali sa stanoviská univerzitnej mládeže k určitým spoločenským, a najmä socialistickým hodnotám. Výskum odhalil pomerne zaujímavý fakt, že študenti univerzitných centier v republikách, ktoré boli donedávna zaostalé alebo málo vyvinuté, majú omnoho konformistickejšie, ba aj dogmatickejšie stanoviská k týmto hodnotám než študenti z univerzitných centier vyspelých republík. Tento konformizmus sa prejavil najmä v súvislosti s otázkou o rozdeľovaní národného dôchodku, i s otázkou o vedeckom obsahu marxizmu alebo v súvislosti so stanoviskom študentov k náboženstvu. Študenti z donedávna málo vyvinutých oblastí Juhoslávie boli totiž za celkom rovnostárske rozdelenie národného dôchodku bez ohľadu na faktor produktivity práce; ďalej zastávali príliš strnulé názory o vedeckom obsahu marxizmu a stáli na pomerne intransigentných stanoviskách k rozličným náboženstvám, ktoré existujú v Juhoslávii. Študenti zo priemyselnených oblastí Juhoslávie prejavili v týchto otázkach omnoho liberálnejšie stanoviská než ich kolegovia z rozvíjajúcich sa oblastí. Možno výsledky výskumu poukazujú na istú zaujímavú pravidelnosť — definitívne zistenie ktorej by potrebovalo ešte ďalšie patričné výskumy — a to: že ekonomická a priemyselná zaostalosť určitej oblasti je v priamej korelácii s konformistickými a dogmatickými stanoviskami intelektuálnej populácie tejto oblasti k rôznym spoločenským hodnotám.

Medzi niektorými výskumnými inštitúciami v Juhoslávii rozvíja sa aj vedecká spolupráca v oblasti empirických sociologických výskumov. Tak už dlhší čas spolupracujú sociologické oddelenie Ústavu spoločenských vied v Belehrade a Ústav pre sociológiu a filozofiu v Lubľani na výskume juhoslovenskej komúny ako špecifickej formy miestneho spoločensva. V poslednom období pracujú patričné teamy najmä na otázkach účasti občanov v komúne ako aj na otázkach integrácie v miestnom spoločenstve. Okrem toho niektoré výskumné inštitúcie spolupracujú aj v medzinárodných výskumných projektoch. Tak sa práve teraz rozvíja spolupráca medzi poľskými, maďarskými a juhoslovenskými výskumníkmi v otázke vplyvu televíznych kultúrnych relácií na divákov. Niektoré výskumné inštitúcie spolupracujú v medzinárodných komparatívnych výskumoch aj prostredníctvom viedenského Strediska pre koordináciu výskumu a dokumentáciu v spoločenských vedách.

A nakoniec krátka informácia o tom, ako sa formujú, resp. ako sa formovali kádre výskumníkov pre sociologické výskumy v Juhoslávii. Ako sme už uviedli, prvá generácia diplomovaných sociológov objavila sa u nás iba pred rokom. Preto do sociologických ústavov prichádzali a ešte prichádzajú pracovať odborníci z príbuzných oblastí spoločenských vied (psychológovia, právnicki, ekonómi, filozofi . . .). Títo odborníci stali sa sociologickými výskumníkmi v práci na výskumných projektoch, pričom pre odborné zdokonaľovanie využívali aj rôzne štipendiá v cudzine.

V posledných rokoch niektorí mladí sociologickí výskumníci z Juhoslávie študovali ako štipendisti vo Francúzsku, Veľkej Británii, Poľsku a v Spojených štátoch amerických. Mnohí z týchto výskumníkov vracajú sa domov viac-menej zaťažení metodologickou orientáciou, ktorú Pitirim Sorokin nazýva kvantofréniou a Wright Mills sociologickou imagináciou. To platí najmä pre výskumníkov, ktorí si svoje vedomosti doplňovali v západných krajinách. Tieto vedecké kádre sa ocitajú pred dosť veľkou a ťažkou úlohou, a to pred úlohou objaviť správny vzťah medzi teóriou a empiriou v sociologickom výskume.

Stojíme na stanovisku, že empiriu a teóriu v sociologických výskumoch nemožno rozdeľovať do dvoch nezávislých oblastí vedeckej práce, ale že sú to — alebo by aspoň mali byť — dva nerozlučne späté prvky výskumnej práce. Avšak toto je zatiaľ naším stanoviskom iba v „teórii“, to jest zásadne; v praxi výskumnej sociologickej práce nie je situácia v tejto otázke taká ideálna, stretávame sa tu s dvoma príliš autonómnymi

oblastami, s oblasťou empirickej a s oblasťou teoretickej práce. Na interdisciplinárnej porade, ktorá bola u nás na jar a ktorú venovali metodologickým problémom v našich spoločenských vedách, zistilo sa okrem iného aj to, že vzdialenosť medzi empiriou a teóriou treba čo najväčšmi skrátiť, aby sociologické výskumy boli fundované čo najkorektnejšie tak v metodologickom, ako aj v teoretickom ohľade. Sociologická teória sama by sa tak stala tiež jedným z najsilnejších iniciátorov empirických sociologických výskumov, lebo by poskytovala výskumníkom teoreticky relevantné výskumné hypotézy. Tak by sme sa v empirických výskumoch mohli začať brániť pred príliš mechanickým a šablónovitým kopírovaním už existujúcich výskumných metód a techník a vykročili by sme k plodnému experimentovaniu, k rozvíjaniu a overovaniu tých metód a techník sociologického výskumu, ktoré najviac zodpovedajú zvláštnostiam našich socialistických štruktúr a nášho človeka.

LA PENSÉE 1964

Francúzsky mesačník La Pensée, ktorý vychádza v známom parížskom vydavateľstve Editions Sociales, urzuje si záujem a obľubu svojich čitateľov hlavne z dvoch dôvodov: pre včasný výber a značnú šírku okruhu problematiky spoločenských vied (filozofia, veda, umenie) a ďalej, pretože prevažná časť spolupracovníkov tohto časopisu sa grupuje z radov významných francúzskych marxistických filozofov a vedcov. I keď La Pensée nie je časopisom úzko špecializovaným na filozofiu, jeho obsah priťahuje predovšetkým záujemcov o filozofickú problematiku. Je to dané nielen tým, že časopis obsahuje podnetné články venované čisto filozofickej problematike, ale aj teoreticko-filozofickým poňatím článkov venovaných problematike z oblasti ekonómie, literatúry, vedy a umenia. Uverejňujeme stručný výťah z niektorých pozoruhodnejších príspevkov, uverejnených vo vlaňajšom ročníku tohto časopisu.

P. Macherey, *Filozofia vedy Georgea Canguilhema* (č. 113).

Predslov k štúdiu napísal L. Althusser. V predslove uvádza dielo G. Canguilhema, ktorý je riaditeľom Ústavu dejín vedy pri parížskej univerzite. Filozofia vedy je základnou časťou filozofie v tej miere (hlavne od Descarta), ako sú súčasné vedy vodcom a vzorom pre každú filozofickú úvahu. V súčasnosti je hlavným problémom jednota dejín vedy a epistemológie (filozofie vedy). Totiž táto jednota sa v dielach venovaných dejinám vedy vyskytuje len zriedka. Historik používa najčastejšie metódu popisu následnosti objavov, alebo v najlepšom prípade následnosť teórií tej či onej vedy. Vzniká tak dojem, že

⁵ „Len predmetným rozvinutím bohatstva ľudskej bytosti vznikne bohatstvo subjektívnych ľudských zmyslov, vznikne hudobný sluch, oko so zmyslom pre krásu formy, slovom, len potom budú zmysly schopné ľudských pôžitkov, zmysly, ktoré sa potvrdia ako ľudské bytostné sily, čiastočne sa zdokonalia, čiastočne vzniknú. Lebo nielen päť zmyslov, ale i takzvané duševné zmysly, praktické zmysly (vôľa, láska atď.), slovom, ľudský zmysel, ľudskosť vzniká iba existenciou ich predmetu, zľuďštenou prírodou. Utvorenie piatich zmyslov je práca celých doterajších dejín sveta.“ Karol Marx a Fridrich Engels, *O umení*, Tatran, Bratislava, 19.